dia“ kunstiosakonna toimetaja alates III köitest.

Isikl. saadud andmed. *V. Em.*

VAHAKOORMA (Vahakurma, Vahakulma) ANDRES, vabatalunik XVII s. esipoolel, lähemad eluloolised andmed puuduvad, elas Kadrina khk-s Saksi mõisa all. V. omandas ostu teel kokku 150 riigitaalri eest 1641. a. suurema maatüki, kaheadramaalise nn. Libliku maa. Nimetatud maa ostmine, mille puhul vahetalitajana esinenud Saksi mõisa rentnik Johan Kock tarvitas V. usaldust kurjasti, põhjustas kohtuprotsessi, mis viimaks Eestimaa ülemmaakohtus lõppes V. kasuks. Libliku maa üleandmiskirjast (8. V 1641) selgub, et maa anti V-le ühes kõigi päraldiste ja õigustega päriseks. Reduktsioonikomisjon enda otsuse alusel (1685) suhtes Libliku maasse kui omaette aadlimõisa, luges aga selle reduktsioonile mittealluvaks. Seda maad, mille pealt ei tehtud mõisale mingit tegu, pidasid ja harisid a-st 1644 V. pojad Jaan ja Toomas, samuti nende järglased Vahakulma külas ühiselt; nii oli see erilaadiliseks ühiskonnaks mõisade hulgas. V. ja ta järglased olid kihelkonnas lugupeetud ja jõukad isikud. Näiteks lasksid V. sugukonnast peremehed, vennad Jaan ja Jaak, koos Ambla khk-a Vase mölder Mardiga valmistada endile Kadrina kirikusse eri pingi, mis asetati V. sugukonna matmispaiga peale; viimase oli ostnud kirikusse Vahakulma Veski Toomas. Needsamad vennad, Jaan ja Jaak, kinkisid 1699. a. kirikule ühe mustavärvilise surnulina. V. pojapoeg (Tooma poeg) Andres, kes valiti 1683 Kadrina kiriku eesti eestseisjaks, kinkis 1698. a. koos mõne teise talupojaga Kadrina kirikule neli leisikat raske messingist valgustuslühtri. V. sugukond oli tuntud ka veskipidajaina, millega on osalt seletatav ta jõukus. Ka on nad andnud kupjaid mõisale. — 1805. a. paiku läks Saksi mõisa omanikul J. v. Baggehufwudt'il korda liita Vahakulma maa ajutiselt mõisa külge; selle tagajärjel tekkinud protsessi, mida arutasid Rakvere kreiskohus, Viru-Järva meeskohus, Eestimaa ülem-maakohus ja Eestimaa talurahvaseaduse teostamise komisjon (1819. a.), lõpetas aga hiljem Saksi mõisa uus omanik krahv Peter Manteuffel (vt.), andes Libliku maa omanikule tagasi endised õigused. Kuid juba siis olevat maad olnud endisest vähem järel; 1839. a. oli maad umb. 1 ruutverst. Pärast protsessi jagasid kohale jäänud pärijad Libliku maa omavahel, ehitasid elamud ja asusid sinna vabade maaomanikena, täites ainult üldisi Saksi mõisavalla kohustusi. Nad soovisid asutada endi alast erilist vallataolist ühikut, kuid seda neile ei lubatud. Ent vallakohtu poolt määrati V. sugukonnaliikmete seast üks isik vanemaks, kes ajas nende ühiseid asju ning täitis ka esinduskohustusi. Et aja jooksul liigsel määral jagunenud maa ei võimaldanud elatuda ainuüksi põllundusest ja et lisatulu andev käsitööstuslik tegevus arenes vabameeste hulgas alles hiljemini, hakkasid mitmed V. järglased XIX s. esimesel poolel müüma oma maatükke. Neid ostis üles ja liitis mõisamaaga P. Manteuffel. XX s. alguses oli Valgejõe ääres asetsevas Vahakulma külas Libliku maast või nn. Priimaast järel ainult umb. $^1/_2$ adramaad ehk 48 tiinu, mille omandiõigust selgitati kohtu teel. Eesti iseseisvuse alguses elasid seal V. järglastena mõned käsitöölised ja väikekohapidajad. V. üheks järglaseks koha peal on pr. L. Kitsberg-Pappel oma pojaga. — Rahvatraditsiooni mitmed tuntud variandid, millede järgi Vahakulma vabameeste õigus olevat saadud alles Põhjasõja ajal seoses kun. Karl XII (vt.) abistamisega, on järelikult osutunud ekslikuks.

Kadrina vanim kirikuraamat (Kadrinas); Kadrina kirikuraamat 1711—1734 (ERKA-s); Eestimaa talurahvaseaduse teostamise komisjoni arhiiv, nr. 41, a. 1819 (ERKA-s); A. Knüpffer, Ein leibeigener Esthe und dessen Nachkommen seit 1641 Grundbesitzer in Esthland (Inl. 1839, nr. 43, lk. 673—678); A. Busch, Eesti esimesest mõisapidajast Vahakoorma Andresest (EKS-i Aastaraamat I, 1909, lk. 85); H. Prants, Virumaa ajalooliselt (koguteoses „Virumaa“, 1924, lk. 164—165); M. J. Eisen, En svensk kung i estniskt folkminne (*Svio-Estonica* 1935, lk. 11, 12); A. H. Neus, Ehstnische Volkslieder (1850—52), lk. XIII; A. Annist, F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg“ II: „Kalevipoja“ saamislugu (1936), lk. 112; L. Vilmre, Kadrina khk-a ajalooline traditsioon (1931. a.; E. Kultuuriloolises Arhiivis); pr. L.

Eesti biograafilise leksikoni tÃ ƒÂ¤ienduskÃ ƒÂ¶ide, 1940, lk. 357